

ისტორია

კ. ბრიზოლია

ქართლის ცხოვრების მაჩაბლისეული ხელნაწერი და მისი მნიშვნელობა მეცნიერებასათვის

(წარმოადგინა აკადემიის ნამდვ. წევრმა ნ. ბერძენიშვილმა 27.6.1947)

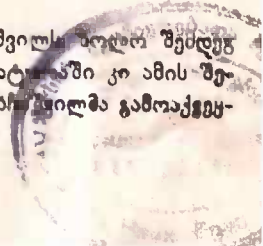
7182-502-5-8
2968/2

საქართველოს საისტორიო—საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმმა 1923 წელს რუსეთიდან დაბრუნებულ ხელნაწერებთან ერთად „ქართლის ცხოვრების“ ერთი უცნობი ხელნაწერიც მიიღო. ეს ხელნაწერი იქ აღრიცხულია 2135 ნომრით და ხსენებული საზოგადოების ხელნაწერთა კოლექციასთან ერთად, იმავე სათვალავით, ინახება საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში¹. ხელნაწერის შემზადების ადგილისა და სხვა პირობების შესახებ გადამწერის ანდერძში ნათქვამია: „მე ფრიად ცოდვილი გიორგი მაჩაბელმან დავწერე წმინდა ესე ქართლის ცხოვრება დიად ძველ იყო, მეფის არჩილის ნაქონი. ამის მეტი არ ეწერა. მოსკოვის ქალაქს. დაიწერა ქრისტეს აქეთ ათასშვიდას ოცდათექვსმეტს—1736, დასაბამითგან შვიდიათას ორას ორმოც და ოთხს—7244“.

ამ მრავალმხრივ საყურადღებო ანდერძიდან ცხადია, რომ გიორგი მაჩაბელს ეს ნუსხა 1736 წელს ქ. მოსკოვში დაუწერია.

ხელნაწერის შემდგომი თავგადასავლის შესახებ კი მის წინა და ბოლო ფურცლებზე სხვა მრავალი მინაწერიც მოიპოვება. ერთი მათგანი პროფ. ს. ყაუხჩიშვილს გამოქვეყნებული აქვს და იკითხება: „წელსა ჩლჟა სექტენბრის კდ მოველ საქართველოდამ სამეუფო ქალაქს მოსკოვს ჩვენ წილქნელი მიტროპოლიტი, ქრისტეფორე ძე მუხრანის ბატონის ლეონის. მაშინ ვიყავ წლისა მზ“. (1.XXIII შენ.) ეს მინაწერი ქრისტეფორე წილქნელის დაბადების თარიღის გარდა, რასაკვირველია, იმასაც მოწმობს, რომ ეს ხელნაწერი ქ. მოსკოვში ხსენებულ ქრისტეფორესაც უნახავს და მის ხელშიაც ყოფილა. მაგრამ ხელნაწერის თავგადასავლის გასათვალისწინებლად ზოგიერთი სხვა მინაწერი აქ არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია, მაგალითად, ბოლო ფურცლის recto-ზე (გვ. 817). მიწერილია: „ქ. ეს ქართლას ცხოვრება ბიძა ჩემს რუსთველს გამოეგზავნა რუსეთიდან. ამ წელს მოგვივიდა ქკს: უაბ“.

¹ ამ ხელნაწერზე სხვაზე უფრო ადრე უმუშავებია აკად. ნ. ბერძენიშვილს ბოლო შესწავლა პროფესორებს: ილია აბულაძეს და ს. ყაუხჩიშვილს. სამეცნიერო ლიტერატურაში კი ამის შესახებ თავისი დაკვირვების ზოგიერთი შედეგები პირველად პროფ. ს. ყაუხჩიშვილმა გამოაქვეყნა (1. გვ. XXVIII).

ირკვევა, რომ რუსთველს ეს ხელნაწერი რუსეთიდან საქართველოში გამოუგზავნია და აქ ის 1774 წელს მიუღიათ. მართალია, ჩვენ არაფერი ვიცით აღნიშნული ხელნაწერის მიმღები პირის ვინაობის შესახებ, მაგრამ ხელნაწერის მინაწერებიდან აშკარად ჩანს, რომ ის რუსეთიდან ჩამოტანის შემდეგ ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის წევრთა და მათთან დაახლოებულ პირთა ხელში მოხვედრილა.

აი ზოგიერთი ამ ხასიათის მინაწერებიდან: „ქ. ალექსანდრე ბატონიშვილი გიბრძანებთ კანდელაკო გოგიავე. მერე ეს ქართლის ცხოვრება ვინც მოიპაროს გაუწყრეს ღმერთი ამინ და კირილეისონ. ეს ჯვარის მადლით ვერავინ მოიპარავს“. მინაწერებში აქ ხშირად მდივნებიც იხსენიება. ზოგი მათგანი სამეფოს სხვა საბუთებიდან საკმაოდ ცნობილია. ერთგან მიწერილია: „მდივანი ოთარ მიიცვალა მარია მოვისთვის ი ა-ქკს: უღე“. მინაწერების დიდი ნაწილი აქ დავით მდივნის ნახელავი ჩანს. ხელნაწერის უკანა ყდაზე შიგნიდან ამ დავითს მთელი განკარგულება მიუწერია: „დავით მდივანი გწერ ნაცვალო რამაზ. მერე მეზერები აქ გადმოასხი და აქ გადმოდო ჩემთანა აპრილის ე. ქკს: უღე“. ხშირია იმავე დავითის მსგავსი განკარგულებანი ნაცვალ ბეჟანისა და თავის სხვა ხელქვეითებისადმი. ერთგან ის ლექსითაც „ამკობს“ აღნიშნულ ხელნაწერს: „მდივანი დავით მძრახი არ დავით...“ ლექსი აქ სხვაც მოიპოვება. საერთოდ კი საქართველოში ამ ხელნაწერს XVIII საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედისათვის მრავალი ასეთი მინაწერი შეუძენია.

გარკვეული დროის შემდეგ ეს ხელნაწერი საქართველოდან ისევ რუსეთს წაუღიათ. მაგრამ ახლა ის მოსკოვს კი არ ბრუნდება, არამედ პეტერბურგში ამოყოფს თავს. იქნებ შემთხვევით არ არის, რომ ეს ხელნაწერი პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკაში იოანე ბატონიშვილის ნაქონ ხელნაწერთა კოლექციაში აღმოჩნდა (ძველი სათვალავით მე-9). საფიქრებელია, საქართველოდანაც ის იოანე ბატონიშვილის მიერ იყოს წაღებული, სამეფო სახლის წევრთა იძულებითი გადასახლების დროს, XIX საუკუნის დამდეგისათვის.

მხოლოდ 1923 წელს, საბჭოთა კავშირის მთავრობის განკარგულებით, რუსეთში დაცულ ქართულ ხელნაწერებთან ერთად ეს ნუსხაც კვლავ საქართველოს გადაეცა.

ეს უკვე ამ ხელწერილის ხელმეორე გამომგზავრება იყო საქართველოსაკენ.

მაჩაბლისეული ხელნაწერის წყაროებისა და სამეცნიერო ღირებულების გასათვალისწინებლად მეტად ძვირფასია გადამწერის ცნობა იმის შესახებ, რომ მას „მეფის არჩილის ნაქონი ქართლის ცხოვრება“ ჰქონია ხელთ¹. ამასთან ერთად, გადამწერი აქ არჩილისეული ნუსხის ორ საგულისხმო ნიშანსაც გვაუწყებს, რომ ის „დიად ძველი იყო“ და რომ მასში „ამის მეტი არ ეწერა“. ეს ანდერძი აქ მოთავსებულია ჟამთაღმწერელის ცნობილი უკანასკნელი წინადა-

¹ არჩილ მეფეს რუსეთში „ქართლის ცხოვრება“ მართლაც რომ უნდა ჰქონოდა, ეს მიიჩნევიან ილიანაძე კარგად ცნობილია.

დების შემდეგ და, უეჭველია, იმას ნიშნავს, რომ არჩილისეული ნუსხაც ჟამთაო-მწერელის ამ ფრაზაზე ყოფილა შეწყვეტილი და ძველი ქართლის ცხოვრების სხვა ნუსხებთან შედარებით ზედმეტი არც იმაში წერებულა რამ. ხელნაწერის წყაროების გასარკვევად საგულისხმო ცნობა აქ სხვაც მოიპოვება:

ოცდამეხუთე რვეულის ბოლო ფურცლის (გვ. 400) აშიაზე ძირითადი ტექსტის დამწერის ხელით სინგურით მიწერილია: „ორი ქართლის ცხოვრება მქონდა. ამერეთში თამარ მეფის ანბავი სხვა რიგად ეწერა, ამ მეორის სხვა რიგად. ორივე დავწერე. ამ რვეულმა იმიტომ გამოცვალა სიტყვა ორივესი“.

მართლაც, იმავე რვეულში ქმეხუთე ფურცლის recto-ზე იწყება თამარის პირველი ისტორიკოსის თხზულება. ...ამ თხზულებას ხელნაწერის თითქმის სამი გვერდი უჭირავს და შეწყვეტილია სიტყვებზე: „აღჭურნა მალაენიცა მუსვრად და მოწყვეტად წინააღმდგომთა ქრისტეს სჯულისათა იხმაიტელთა და მაჰმადიანთა“. ამ ნაკვეთს მოსდევს თამარის მეორე ისტორიკოსის—ბასილი ეზოსმოდვრის თხზულებაც.

...ეს თხზულებაც თითქმის სამი გვერდი გრძელდება და წყდება სიტყვებზე: „ხოლო იგინი წინა აღუდგებოდეს, უშვილობას მოახსენებდეს“... ამის შემდეგ გადამწერი ისევ თამარის პირველი ისტორიკოსის ზემოთ შეწყვეტილ სიტყვებს უბრუნდება „პირველად წყალობისა მიმფენელმან“, რის შემდეგ სიტყვა-სიტყვით იმეორებს წინა ისტორიკოსის ტექსტს.

დაისვა საკითხი: ხომ არ ინახება საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში ის „მეორე ქართლის ცხოვრება“, რომელიც გადამწერს არჩილისეულ ნუსხასთან ერთად ჰქონია ხელთ და საიდანაც მას ბასილი ეზოსმოდვრის თხზულების დასაწყისიც ამოღებული აქვს.

„ქართლის ცხოვრების“ ხელნაწერთა იმ ძვირფას კოლექციაში, რომელიც დღეს საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმს გააჩნია, სხვაზე უწინარეს ჩვენი ყურადღება ჭალაშვილისეულმა ნუსხამ მიიქცია. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ბასილი ეზოსმოდვრის თხზულება მხოლოდ იქ გვაქვს შემონახული; მეორე მხრივ, ამ თხზულებების ის ნაწყვეტი, რომელიც მაჩაბლისეულში მოიპოვება, მთლიანად და სიტყვა-სიტყვით ჭალაშვილისეულისას მისდევდა. ჩვენ შევუდარეთ თავიდან ბოლომდე ერთი მეორეს ეს ორი ნუსხა და შედეგად მეტად საგულისხმო სურათი მივიღეთ.

ჭალაშვილისეული ნუსხა დღეს თავნაკლულია. ტექსტი იწყება ალექსანდრე მაკედონელის შემოსვლის ამბებიდან სიტყვებით“... ..„ყოველნი იგი აღრეულნი ქართლს მყოფნი და უცხონი იგი ნათესავნი მოსრნა და დაატყვევნა დედანი, ყრმანი უცებნი თუთხმეტ წლისა უმცირესნი“.—აქედან მოკიდებული ვიდრე თავამდე, რომელშიაც მოთხრობილია „შემოსვლა სპარსთა ქართლს და მეფობა მირიანისი“ მაჩაბლისეული ტექსტი ჭალაშვილისეულისას სიტყვა-სიტყვით მისდევს. ტექსტის თვალსაჩინო ერთნაირობასთან ერთად ადამიანის ყურადღებას აქ უნებლიედ აპყრობს ამ ტექსტთან დაკავშირებული შენიშვნების, განმარტებათა და შეცდომების აშკარა განმეორებაც. აი ასეთი დამოკიდებულების ზოგიერთი საგულისხმო ნიმუშები: ჭალაშვილისეული ხელნა-

წერის მე-10 გვერდზე საუბარია ფარნავაზ მეფის მიერ ქართლიდან ბერძენთა გაძევების შესახებ და ნათქვამია: „და მოტყუენა საზღვარი საბერძენეთისა ან-ძიადორის და ეკლესიით შემოიქცა“. უკანასკნელი სიტყვების გასწორებამ აშინაზე გასწორებულია: „ელკეციო“. ასევე ცოტა ქვემოთ ნათქვამია, რომ „ქუჯიმ ალაშენა ციხე-გოჯი“ ჭალაშვილისეულში სიტყვის „გოჯის“ ზევით დასმულია ჯვარი და აშინაზე იმავე სანიშნობელით მოცემულია განმარტება: „ოდიშს ნაქალაქევი“. ზოგჯერ ჭალაშვილისეული ნუსხის ამ ნაწილში მოცემულია სათაურების თავისებური რედაქცია და საკუთარ სახელთა სათვალავიც აშიებზე.

ყველაფერი ეს და ჭალაშვილისეული ნუსხის მსგავსი თავისებურებანი სიტყვასიტყვით და ანალოგიური მეთოდით მაჩაბლისეულშიაც განმეორებულია.

გარდა ამისა, მაჩაბლისეულ ნუსხაში გადამწერის ანდერძის შემდეგ მოთავსებულია „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება. ეს უკანასკნელი აქაც XIV—XVIII საუკუნეთა ამბების თხრობას შეიცავს და წარმოდგენილია პირვანდელი სახით—როგორც კომისიის კოლექტიური ნაშრომი თავისი წინასიტყვაობა-შესავალითურთ.

შედარებამ გამოარკვია, რომ მაჩაბლისეული ხელნაწერის ეს ნაწილიც თავიდან დაწყებული ბოლომდე ჭალაშვილისეულისას მისდევს და სიტყვა-სიტყვით იმეორებს. ამ მხრივ საგულისხმოა, რომ აქაც აღნიშნული გაგრძელება ქართლის მეფის როსტომის მეუღლის მარიამის დახასიათებით მთავრდება და სწორედ იმ სიტყვაზე წყდება, როგორათაც ამას ჭალაშვილისეულში აქვს ადგილი.

„იყო ყოვლითურთ შემკული კეთილითა რომლისა მსგავსი თამარ მეფისა შემდგომად არღარავინ“...

მაჩაბლისეული ხელნაწერის ბოლოში მოთავსებულია ახალი „ქართლის ცხოვრებიდან“ აღებული ნაკვეთი სათაურით:

„მეოცდაათჩვიდმეტე მეფე ფარსმან ძმის წული ფარსმან მეფისა ხოსროიანი“. მასში, ჩვეულებისამებრ, ჩართულია ცამეტ ასურელ მამათა სახელები და ზოგიერთი მათაგანის: იოანე ზედაზნელის, დავით გარეჯელის, შიო მღვიმელის, ისე წილკნელის და ანტონ მარტყოფელის შემოკლებით აღწერილი ცხოვრებანიც. ეს ნაკვეთი ჭალაშვილისეულ ხელნაწერშიაც ამ სახითაა წარმოდგენილი და მაჩაბლისეული ტექსტი ჭალაშვილისეულისას სიტყვასიტყვით მისდევს.

ამგვარად, შედარების შედეგებმა „ქართლის ცხოვრების“ ამ ორი ხელნაწერის ტექსტუალური დამოკიდებულების მეტად საგულისხმო სურათი გამოარკვია: მაჩაბლისეული ხელნაწერის გარკვეული ნაკვეთები: ლეონტი მროველის თხზულების დასაწყისი ნაწილი, ბასილი ეზოსმოძღვრის თხზულების შესავალი, „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება და ოცდაათჩვიდმეტე მეფე ფარსმანის ცხოვრების ნაკვეთიც ჭალაშვილისეულიდან მომდინარედ ჩანს. რაც შეეხება მაჩაბლისეული ნუსხის მთელ დანარჩენ ნაწილს, ლეონტი მროველის თხზულების ნაკვეთიდან მოკიდებული: „შემოსვლა სპარსთა და მეფობა მირიანისი“ ჟამთა აღმწერელის უკანასკნელ სიტყვებამდე: „და დაიწყო მთიებმა

აღმოჭირვებულად ხოლო მე ენა ვერ მიძრავს საკურველისა და საშინელისა თქმად“, არჩილისეული ნუსხიდან მომდინარეობს და მის პირს წარმოადგენს.

ხელნაწერის მთელ ამ სიგრძეზე, როგორც გიორგი მაჩაბლის ნამუშევრიდან ჩანს, გადამწერი დედნის ჩვენებას ზუსტად მისდევს. ამიტომ, რომ „სწავლულ კაცთა მიერ შეტანილი დამატებები, ჩანართები და შესწორებები მაჩაბლისეულ ხელნაწერში არ მოიპოვება“.

ერთადერთი ცვლილება, რომელიც მას აქ შეუტანია, თამარის ცხოვრების დასაწყისს შეეხება და ისიც გადამწერს აშიაზე საგანგებოდ აღნიშნული აქვს. არავითარი სხვა ცვლილება ამ ნაკვეთში მას არ მოუხდენია, ეს გარემოება კი „ქართლის ცხოვრების“ მაჩაბლისეულ ნუსხას უდიდეს სამეცნიერო ღირებულებას ანიჭებს. ამ ნუსხის მეშვეობით ჩვენ საშუალება გვქვია საკუთარი თვალთ წავიკითხოთ მეფის არჩილის ნაქონი „ქართლის ცხოვრება“. მართალია, ეს პირია და არა დედანი, მაგრამ მაშინ, როდესაც დედანი დაკარგულია, პირს დედნისოდენა მნიშვნელობა ენიჭება ხოლმე.

ამ მხრივ გიორგი მაჩაბლის დამსახურება დაუფასებელია. თუ დღემდე სამეცნიერო ლიტერატურაში ძველი „ქართლის ცხოვრების“ მხოლოდ სამი ხელნაწერი იყო ცნობილი: „ანასეული, მარიამისეული და ქალაშვილისეული“, ამიერიდან მათ არჩილისეული ხელნაწერის პირიც ღირსეულად დაუმშვენებს გვერდს.

ამ ხუთიოდე წლის წინათ პროფ. ს. ყაუხჩიშვილი თავის ცნობილ ნაშრომში: „ქართლის ცხოვრება და მისი ანასეული ხელნაწერი“ მაჩაბლისეულ ნუსხასაც შეეხო და მის შესახებ აღნიშნა: „ხელნაწერი ვახტანგისეული ქართლის ცხოვრების“ უძველესი ვარიანტის შემცველია (ხაზი პროფ. ს. ყაუხჩიშვილისა). (გვ. XXVIII). აღნიშნული დებულების მთავარ საბუთს მკვლევარი იმაში ხედავდა, რომ ხელნაწერს წინ უძღვის ახალი ქართლის ცხოვრების შესავალი და მის 109 გვერდზე ერთი პატარა მინაწერიც მოიპოვება, რომელშიაც ვახტანგი დღევანდელი იხსენიება.

ჩვენი დაკვირვებით, ასეთი დებულება არც საკმარისად დასაბუთებული ჩანს და სინამდვილესაც საჭირო სიზუსტით არ გამოხატავს.

ის გარემოება, რომ სუმბატ დავითისძის თხზულება აქ მთლიანად და ცალკეა შეტანილი, ასეთ დებულებას ნიადაგს აცლის და ვახტანგის წინარე ხანის ტრადიციებზე მიგვიბრუნებს. საქმე იმაშია, რომ მაჩაბლისეული ხელნაწერის მიმართ ვახტანგისეული რედაქციის შესახებ საუბარო მხოლოდ თავსა და ბოლოშია შესაძლებელი. რაც შეეხება მის ძირითად ნაწილს, ის პირია არჩილისეული „ქართლის ცხოვრებისა“ და ტიპობრივად ძველ „ქართლის ცხოვრებას“ წარმოადგენს.

ხელნაწერის თავსა და ბოლოში ვახტანგისეული რედაქციის კვალი მართლაც თვალსაჩინოა. ჯერ ერთი, ხელნაწერს წინ უძღვის ახალი „ქართლის ცხოვრების“ ცნობილი შესავალი: „პატიოსანო და დიდებულნო ქართველნო“... მის უმეშვეოდ მისდევს ყალბი ეფრემის აპოკრიფული მოთხრობა ცისა და

ქვეყნის გაჩენის შესახებ, რომელიც აქ მხოლოდ ნოემდგა გამოყენებული⁽¹⁾. მას მისდევს ლეონტი მროველის თხზულების დასაწყისი ნაკვეთი (ჭალაშვილისეული ნუსხისა), რომელიც დაყოფილ-დასათაურებელია ცალკე ზეობათა მიხედვით, სწორედ ისე, როგორც ეს ვახტანგისეული ნუსხებისთვისაა დამახასიათებელი. ასევე ხელნაწერის ბოლოში მოთავსებულია „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელება და ფარსმან მეფის ცხოვრება, ორივე ვახტანგისეული რედაქციისაა.

საერთოდ კი მაჩაბლისეული ნუსხის თავი და ბოლო ვახტანგისეული რედაქციის თავისებური ვარიანტითაა წარმოდგენილი.

მაჩაბლისეული ხელნაწერის სრული შეფასებისა და მისი სამეცნიერო ღირებულების გასათვალისწინებლად საჭიროა ორიოდ სიტყვა ითქვას იმ მნიშვნელობის შესახებაც, რომელიც მას თავის მხრივ ჭალაშვილისეულ ხელნაწერთან დაკავშირებული საკითხების გასარკვევად აქვს.

მაჩაბლისეული ნუსხა საშუალებას იძლევა საკმაო სიზუსტით აღდგენილ იქნეს ჭალაშვილისეული ხელნაწერის დაკარგული თავი. როგორც ცნობილია, გიორგი მაჩაბელს ლეონტი მროველის თხზულების დასაწყისი ნაკვეთი ჭალაშვილისეული ნუსხიდან აუღია. ძნელი საფიქრებელია, ამ თხზულების თავი, რომელიც დღეს მაჩაბლისეულში შემონახულია, ზოლო ჭალაშვილისეულს დაკარგული აქვს, სხვა წყაროდან მომდინარეობდეს. ისიც ჭალაშვილისეულიდან უნდა იყოს აღებული. თუ ჩვენ არ ვცდებით, ჭალაშვილისეული ხელნაწერის თავშიაც, მაჩაბლისეულის ანალოგიით, ლეონტი მროველის თხზულების დაკარგული ტექსტის გარდა უნდა ყოფილიყო აპოკრიფული მოთხრობა ცისა და ქვეყნის გაჩენის შესახებ და ახალი „ქართლის ცხოვრების“ შესავალიც. ჭალაშვილისეული ხელნაწერის რვეულთა სათვალავიც ასეთ შესაძლებლობას თვალსაჩინოდ აძლიერებს. ეს ხელნაწერი დღეს მე-7 რვეულით იწყება, სასტამბო ნიშნების მარტივი დაანგარიშებაც ცხადყოფს, რომ ჭალაშვილისეული ხელნაწერის ექვსი დაკარგული რვეული იმ მოცულობის ტექსტს დაიტევდა, როგორც დღეს მაჩაბლისეული ხელნაწერის თავშია წარმოდგენილი.

ცხადია ისიც, რომ რვეულების ასეთი რაოდენობა ზედმეტი იქნებოდა ლეონტი მროველის თხზულების მხოლოდ დაკარგული ნაწილისათვის, რომლის ოდენობა იქ ნახევარ თაბახს არ აღემატება.

გარდა ამისა, მაჩაბლისეული ხელნაწერი ჭალაშვილისეული ნუსხის შემზადების ადგილის დასადგენადაც საგულისხმო მითითებას იძლევა.

აკად. ივ. ჯავახიშვილმა, რომელმაც ეს ძველი პირველად აღმოაჩინა, ყურადღება მიაქცია ჭალაშვილისეული ნუსხის გადამწერის „უხეირო რუსულს“, მის მისწრაფებას „თავისი გვარისა და სახელის გარუსულებისადმი“ და ამის მიხედვით აზრობდა: „იქნებ ერაჯ ჭალაშვილი ვახტანგ VI-ესთან ერთად გადასახლებულთაგანი იყოს და იქ რუსეთში დაეწეროს დაზიანებული ქცის ხელნაწერის თავი და გაგრძელება“ (2 გვ. 189). ახლა გამოიჩვენა, რომ შემზადები-

⁽¹⁾ აღნიშნული აპოკრიფული თხზულების გამოყენება ვახტანგისეული რედაქციისათვის სრულიად უჩვეულოა. ამ მხრივ გიორგი მაჩაბელი განმარტოებით დგას და ისევე ძველი „ქართლის ცხოვრების“ ტრადიციებისაკენ იხრება.

დან მეხუთე წელზე ეს ხელნაწერი ქ. მოსკოვში გიორგი მაჩაბელს ჰქონია ხელთ. ამ გარემოებამ დიდი მკვლევარის სამართლიანი ვარაუდი თვითსაჩინოდ დაადასტურა. ჭალაშვილისეული ნუსხა, მართლაც, რუსეთში დაწერილი აღმოჩნდა.

ამასთან ერთად, ჩვენ მხედველობაში გვქონდა განსვენებული აკადემიკოსის მეორე მოსაზრებაც, რომელიც მან ვახუშტი ბატონიშვილის მიერ ბასილი ეზოსმოძღვრის თხზულებიდან ამოღებული ცნობების გამო სთქვა: „უქველია, ბატონიშვილ ვახუშტს თავისი ისტორიის შედგენის დროს თამარ მეფის ამ მეორე ისტორიკოსის თხზულებაც ხელთ უნდა ჰქონოდა“ (2 გვ. 214). დიდი მკვლევარი რუსეთში ჭალაშვილისეულის მსგავსი მეორე ხელნაწერის არსებობას ვარაუდობდა და რატომღაც თვითონ ჭალაშვილისეულ ნუსხაზე არაფერს ამბობდა. აღნიშნული თვალსაზრისით ამ ხელნაწერის კიდევ ერთხელ შეჯერების მიზნით ჩვენ მისი მინაწერების შესწავლა დავიწყეთ. ჩვენი ყურადღება მალე ხელნაწერის აშიებზე წითურით მიწერილმა მეფეთა სახელებმა მიიქციეს. ეს უკანასკნელი აქ ხელნაწერის შუასა და ბოლოში გვხვდება (ძველი ნაწილი და გაგრძელება) იქ, სადაც ტექსტი ცალკე ზეობათა მიხედვით დაყოფილ-დასათაურებული არ არის. აშიებზე აქ წითელი მელნით (სხვა ხელით) მიწერილია იმ მეფის სახელი (ზოგჯერ სათვალავითურთ), რომლის ზეობას აღწერა ტექსტში იწყება ხოლმე¹.

ჩვენი ყურადღება აქ განსაკუთრებით მიიქცია არა მარტო იმან, რომ ყველა მინაწერი ერთისა და იმავე ზხელითაა შესრულებული, არამედ ამ უკანასკნელის აშკარა მსგავსებამ ვახუშტი ბატონიშვილის ხელთან, რომელსაც ჩვენ საქართველოში დაცული ექვმიუტანელი ავტოგრაფების მიხედვით ვიცნობდით. ჩვენ დაწვრილებით შეუღარეთ ხსენებული მინაწერების ხელი ვახუშტის ავტოგრაფებისას და შედეგად მეტად საგულისხმო სურათი მივიღეთ: ცალკე ასოების გრაფიკული მოხაზულობა, ასოების გადაბმის ხერხი, ტალღისებური, თითქოს დაკლაკნილი ხაზების სიხშირე და სხვა გრაფიკული თავისებურებანი ორივე შემთხვევაში სრულიად ერთნაირი აღმოჩნდა. აღნიშნული მინაწერები

¹ აი ეს მინაწერები:

- მფე ბაქარ—93 v, „მფე მიდრატ“—94 r, „მფე ვარაზბაქარ“—94 v, „მფე თრდატ“—96 r, მფე ფარსმან—96 r, მფე მირდატ—96 v, „მფე ვახტანგ“—100 v, „მფე დაჩი“—153 r, „მფე ბაკურ“—155 r, „მფე გურამ“—157 v, „ერისთავთ მთავარი სტეფანოზ“—159 r, „მთავარი ადარნესე“—160 v, „მთავარი სტეფანოზ“—161 v, „მფე მირი“—162 v, „მფე არჩილ“—168 v, „მთავარნი ივანე და ჯუანშერ“—174 v, „მფე აშოტყურაპალატი“—176 v, „მფე ბაგრატ“—177 v, „მფე დავით“—179 v, „მფე ადარნესე“—180 r, „ბაგრატ მეფე“—188 r, „გიორგი მფე“—194 v, „ბაგრატ მფე“—198 r, „გიორგი მფე“—213 r, „დავით მფე“—220 v, „დავით“ მფე—252 v, „გიორგი მფე“—253 r, „მფე გიორგი“—468 r, „მფე დავით“—478 v, „მფე ალექსანდრე“—478 v, „მფე გიორგი“—478 v, „მფე ალექსანდრე“—479 r, „მფე ვახტანგ“—479 v, „გიორგი“—479 v, „მფე ბაგრატ“—480 r, „მფე კოსტანტინე“—481 v, „მფე ალექსანდრე“—485 r, „მფე კოსტანტინე“—485 v, „მფე დავით“—487 v, „ისივე დავით მეფე“—489 v, „მფე გიორგი“—494 r, „მფე ლუარსაბ“—496 v, „მფე სვიმონ“—511 v, „მფე ლუარსაბ“—534 r, „მფე ბაგრატ“—554 v, „მფე სვიმონ“—560 r, „მფე როსტომ“—574 r, „შანაოზ მფე“—596 r.

მეცნიერ ბატონიშვილის ნახელავი გამოდგა. უკანასკნელმა გარემოებამ კი ჩვენ მიერ ზემოაღნიშნულ მოსაზრებათა სისწორე კიდევ ერთხელ დაადასტურა.

დასასრულ შესაძლებელია ითქვას, რომ ჩვენ „ქართლის ცხოვრების“ ორი ნუსხა მოგვეპოვება, რომელიც რუსეთშია გადაწერილი: ქალაშვილისეული და მაჩაბლისეული. ეს ორი ხელნაწერი არაჩვეულებრივად ჰგავს ერთიმეორეს. ისინი ჰგვანან არა მარტო თავისი თავგადასავლით, არამედ შემზადების ხერხითა და რედაქციული თავისებურებებითაც. ორივე შემთხვევაში ხელნაწერის ძირითად ნაწილს ძველი „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტი შეადგენს. თუ ერაჯ ქალაშვილი ძველ ნუსხას პირდაპირ აკერებს ხელნაწერში, გიორგი მაჩაბელი მის გადაწერას ამჯობინებს. ერთიც და მეორეც ხელუხლებლად სტოვებს ძველი „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტს. ისინი ცდომილად მხოლოდ შეავსონ მათი ნაკლებუღებანება თავსა და ბოლოში ახალი „ქართლის ცხოვრებიდან“ აღებული ნაკვეთებით. ამგვარად, მიღებულია ისეთი ხელნაწერი, რომელშიც ძველი „ქართლის ცხოვრებაც“ არის და ახალიც. ეს არის „ქართლის ცხოვრების“ სრულიად თავისებური (უანალოგიო) რედაქცია, რომელსაც ჩვენ პირობით რუსეთულ რედაქციას ვუწოდებთ.

ქართლის ცხოვრების ეს ორი რესეთული ხელნაწერი იმის დამადასტურებელიცაა, რომ მოწინავე ქართველ საზოგადოებას ვახტანგ VI-ესთან ერთად რუსეთში გადასახლების შემდეგაც არ შეუწყვეტია „ქართლის ცხოვრების“ გარშემო ის დიდი საქმიანობა, რომელიც გადასახლებამდის წარმოებდა საქართველოში და ვახტანგის უკვდავ სახელთან იყო დაკავშირებული.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი
თბილისი

(რედაქციას მოუვიდა 19.7.1947)

K 8967 / 2

დამოწმებული ლიტერატურა

1. ქართლის ცხოვრება და მისი ანასეული ხელნაწერი (ქართლის ცხოვრება. ანა დედოფლისეული ნუსხა. თბილისი. 1942).
2. ივანე ჯავახიშვილი. ახლად აღმოჩენილი ქართლის ცხოვრება და თამარ მეფის მეორე აქამდე უცნობი ისტორიკოსის თხზულება (ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, III ტფილისი, 1923).

პასუხისმგებელი რედაქტორის მოადგილე პროფ. დ. დოლიძე

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა, ა. წერეთლის ქ., № 7

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 5.1.1948

ბეჭდურ ფორმათა რაოდენობა 4,5

შეგვ. 656

ანაწყოების ზომა 7x11

ტირაჟი 1500

უფ 00208

